

TÓTH LAJOS

Agrárviszonyok 1957 és 1967 között a jogi szabályozás tükrében

Bevezető

Ismereteink szerint a legújabb korról foglalkozó *agrár-történeteszek* között kevés olyan kutatót találunk, aki vállalkozott volna az ún. „Kádár-korszak” 30 évének elemzésére, kritikai feldolgozására. Joggal tehető fel tehát a kérdés, hogy hogyan mer vállalkozni a *jogtudomány művelője* – egy tanulmány keretében – a címben megjelölt téma bemutatására. A válasz egyszerű: a feladat elvégzését *nem a merészség, hanem a szükségszerűség diktálja*. Az agrárágazatban 1987–2002 között végbement változásokat nem értheti meg az, aki a tárgyalt 10 évre vonatkozó pártdokumentumokat, statisztikai adatokat, és nem utolsósorban a jogi szabályozást nem ismeri.

Ugyanakkor előre kell bocsátanunk, hogy e tanulmányban mi sem vállalkozunk *kritikai elemzésre*. Célunk az agrárpolitikai döntések, az általunk is fenntartással kezelt statisztikai adatok, és a legfontosabb jogszabályok *tényszerű közlése*. Ebből következik, hogy forrásanyagként nem használjuk sem a korszak alatt, sem a korszak után megjelent publikációkat. Mindössze három monográfiánál teszünk kivételt, de *csak az általunk is megélt tények közlése tekintetében*.¹ Mindezekből következik, hogy az olvasóra bízunk a tanulmány tartalmának értékelését, negatív vagy pozitív megítélését, de *elsősorban az 1987 után végbement agrárátalakulással történő összevetését*.

1. Az 1957. évi „örökség” és az új agrárpolitika

1.1. Közismert, hogy az agrárágazat helyzetének legfontosabb meghatározó elemei a termőföldek tulajdoni és használati viszonyai, valamint az ezeket birtokló (használó) gazdálkodó struktúrák. Az 1956. november 4-én megalakult (bejelentett) Kádár-kormány (Magyar Forradalmi Munkás-Paraszt Kormány) 1957 májusára a Rákosi-korszak „hagyatékából” az *1. sz. tábla* szerinti birtokviszonyokat „örökölte”.

---

¹ *Magyarország története*. II. kötet. Gondolat Könyvkiadó, Bp. 1971. 3. kiadás; *Magyarország agrártörténete*. Agrártörténeti tanulmányok Mezőgazdasági Kiadó, Bp., Megjelent a millicentenáriumi évében. ORBÁN SÁNDOR: *Két agrárforradalom Magyarországon. Demokratikus és szocialista agrárátalakulás 1945–1961*. Akadémiai Kiadó, Bp. 1972.

A főbb társadalmi szektorok gazdaságainak száma és területe a gazdaságok összes területének nagysága szerint (1949 – 1970)
1957. május 31.

Összes terület nagysága	Gazdaságok		Összes terület		Egy gazdaság átlagos	
	száma	%	kat. hold	%	összes terület (kat. hold)	szántó
Állami gazdaságok						
1500 kat.h. és kisebb	76	17,5	69.603	4,2	916	..
1501–2000 kat.hold	38	8,7	63.731	3,9	1 677	..
2001–3000 kat.hold	82	18,8	192.276	11,7	2 345	..
3001–4000 kat.hold.	79	18,2	260.638	15,9	3 299	..
4001–5000 kat.hold	53	12,2	225.804	13,7	4 260	..
5000 kat.h-nál nagyobb	107	24,6	831.392	50,6	7 770	..
Összesen	435	100,0	1.643.444	100,0	3 778	2 567
Mezőg. tsz-ek						
400 kat.h. és kisebb	1 557	60,3	359.163	30,9	231	179
401–1000 kat.hold	830	32,2	494.797	42,5	596	437
1001–2000 kat.hold	160	6,2	211.819	18,2	1 324	944
2000 kat.h-nál nagyobb	33	1,3	97.100	8,4	2 942	2 065
Összesen	2 580	100,0	1.162.879	100,0	451	334
Kisegítő gazdaságok						
Illetményföldek	-	-	81.406	22,1	-	-
0,25 kat. h. és kisebb egyéni	-	-	65.192	17,7	-	-
0,26–1 kat. h. egyéni	276.627	100,0	221.542	60,2	0,8	0,5
Összesen	276.627	100,0	368.140	100,0	..	..
Egyéni gazdaságok						
1,1–3 kat.hold	440.962	32,8	939.889	11,2	2,1	1,6
3,1–5 kat.hold	297.792	22,1	1.288.398	15,4	4,3	3,5
5,1–8 kat.hold	294.217	21,9	2.051.459	24,5	7,0	5,7
8,1–10 kat.hold	122.963	9,1	1.140.376	13,6	9,3	7,7
10,1–15 kat.hold	132.134	9,8	1.755.078	21,0	13,3	10,5
15,1–20 kat.hold	41.652	3,1	757.403	9,0	18,2	14,0
20,1–25 kat.hold	11.434	0,8	266.310	3,2	23,3	17,0
25,1–30 kat.hold	2.484	0,2	67.872	0,8	27,3	19,3
30 kat.holdnál nagyobb	2429	0,2	108.745	1,3	44,8	25,7
Összesen	1.346.067	100,0	8.375.530	100,0	6,2	5,0

² Mezőgazdasági Statisztikai Adatgyűjtemény 1870–1970. Földterület. II. Országos adatok. Központi Statisztikai Hivatal Bp. 119. p.

Az 1956-os forradalom leginkább az agrárágazat második nagy szektorát, a szövetkezeti gazdaságokat, és az abban lévő munkaerőt, a szövetkezeti tagságot érintette (ld. a 2. sz. táblázatot).

2. sz. táblázat³

A szövetkezeti gazdaságok számának, területének és tagságának alakulása 1956–1957-ben

Idő	Mezőgazdasági		A kettő össz. területe	Az or- szág terü- leté- nek %- ában	Ebből tsz területe	Az or- szág te- rüle- tének %- ában	A kettő tagja- inak száma	A mg- i ke- resők %- ában	A tsz- tagok száma	A mg- i ke- resők %- ában
	tsz-ek	tsz- cs- por- tok								
1956 jún. 30.	3911	952	2.699.700	16,7	2.194.200	13,6	343.397	17,3	294.536	14,7
1957 jún. 30.	2580	877	1.508.100	9,3	1.162.900	7,2	160.380	7,9	122.456	6,1

A szövetkezetek számának és az általuk használt földterületeknek csökkenése, az egyéni gazdaságok számát és földterületét növelte. 1957 közepén 1 millió 662 ezer egyéni gazda 8 millió 682 ezer kat. holdat művelt, amely 5,35 kat. holdas átlagterületet, tehát teljesen szétaprózott gazdaságokat jelentett.⁴

A Rákosi-korszak „hagyatékának” még három fontos részét kell megemlítenünk. Ezek: a) a *gazdálkodáshoz szükséges élő és holt felszerelések* (elsősorban igavonó állatok és mezőgazdasági gépek); b) az *élelmiszeripari* (főleg konzervipari) *üzemek hiánya, végezetül c) mind a két ún. társadalmi szektor* (állami és szövetkezeti), valamint az *egyéni gazdaságok teljes kizsákmányoltsága, tőkehiánya.*

ad a) 1957 tavaszán az egész országban kb. 2 millió szarvasmarha volt, amelyből következik, hogy gazdaságként az átlagszám alig haladja meg az egy darabot. Közel 800 termelőszövetkezetben nem volt közös állatállomány és 100 kh közös mezőgazdasági területre 2,3 igavonó ló jutott.⁵

Ami a *mezőgazdasági gépeket* illeti, sem az állami gazdaságok kezelésében, sem a termelőszövetkezetek közös használatában nem voltak erő- arató- és cséplőgépek. Ezek a fontos termelőeszközök – a magyar állam tulajdonaként – az 50-es évek elején létrehozott „gépállomások” birtokában voltak, amelyek „bérmunkában”, terv szerint ütemezték az igényeket. (Természetesen a kampánymunka idején végére hagyták az egyéni gazdák igényeit.)

³ Mezőgazdasági Adattár. Bp. 1965. In. ORBÁNSÁNDOR: i. m. 162. p.

⁴ Uo. 179. p.

⁵ Magyar statisztikai zsebkönyv. Statisztikai Kiadó Vállalat, Bp. 1970. 31. p.

ad b) *Az élelmiszeripari üzemek hiánya két okból keletkezett. Először: 1956-ig nem nagyon volt feldolgozandó (főleg konzerválandó) mezőgazdasági termék. Másodsor: közismert, hogy az 50-es évek első fele a „vas és acél országá”-nak kiépítésével telt el, tehát az akkori nehézipari beruházások elvonták a tőkét az élelmiszer- és takarmányfeldolgozó üzemek építésétől.*

ad c) E tanulmány keretei nem teszik lehetővé az *1957-re tönkretett agrárágazat* főbb mutatóinak bemutatását. A magángazdaságok vagyoni helyzetére vonatkozó statisztikai adatokat nem is nagyon lehet találni. Viszont az 1956. december 31-ei mélyponton 65,2 ezer, 1957. január 30-án már 80,3 ezer volt a *termelőszövetkezeti nincstelen és szegényparaszti családok száma*.⁶

Összegezve az 1957 tavaszára kialakult agrárviszonyokat, azokról megállapítható, hogy az 1945 utáni Magyarország agrártörténetének legsötétebb időszakát jelentik, és elemi erővel követelik a változtatásokat. A kérdés 1957 legelején tehát az volt; hogyan értékeli ezt a helyzetet a Kádár nevéhez kötődő MSZMP Központi Vezetősége, milyen jogi szabályozást javasol az ország legakutabb problémájának megoldására, és ezután hogyan határozza meg a következő évek agrárpolitikáját.

1.2. 1957 legelején a legsürgetőbb feladat a magánszemélyek földtulajdoni és földhasználati viszonyainak rendezése volt. Ennek érdekében született meg az 1957. évi 9. tvr. (a továbbiakban: birtokmaximumról szóló tvr.) és az 1957. évi 10. tvr. (a továbbiakban: ingatlanforgalomról szóló tvr.) Mindkettő február 3-án lépett hatályba.

a) *A birtokmaximumról szóló tvr. 1. § (1) bekezdése kimondta: „Magánszemély tulajdonában, a vele közös háztartásban élő családtagok tulajdonával együtt – a föld minőségétől függően – legfeljebb 20–25 kat. hold mező- és erdőgazdasági földterület lehet”. A (2) bek. szerint „A föld tulajdonjogának megszerzése szempontjából az egy kat. hold erdő, vagy termőszőlő, illetőleg gyümölcsös, öt kat. hold mezőgazdasági ingatlanak felel meg.” Ennek a korlátozásnak visszamenő hatálya nem volt, mert a (4) bekezdés szerint a birtokmaximum nem vonatkozott azokra a földbirtokokra, amelyeket 1957. február 3-a előtt szereztek meg.*

Ugyanakkor a tvr. a magyar földjogban eddig ismeretlen módon „beavatkozott” az öröklés jogcímén történő tulajdonszerzésbe. Mivel a magánszemély öröklés esetén ipso iure szerezte meg a föld tulajdonjogát, a tvr. kimondta: „Ha a földtulajdonos mező- és erdőgazdasági ingatlanának területe az öröklés folytán az (1) illetőleg (2) bekezdésben meghatározott mértéket meghaladja, az ezt meghaladó földterületet az állam megvásárolhatja.” (Kiemelés – T. L.)

A megvásárlási jogot, és általában a korlátozás érvényesítését a járási tanácsok mezőgazdasági osztályai gyakorolták, illetve ellenőrizték. Ők intézkedtek arról is, hogy az örökös a megvásárolt ingatlan „vételárát” a kisajátításra vonatkozó kártalanítási szabályok szerint megkapja.

b) *„A mezőgazdasági ingatlanok tulajdoni és használati viszonyainak rendezéséről” szóló 1957. évi 10. sz. tvr.-t azért neveztük röviden az ingatlanforgalomról szóló tvr.-nek, mert az erről szóló rendelkezéseivel szorosan kapcsolódik a birtokmaximumról szóló 9. sz. tvr.-hez. Ezt a jogszabályt a „Népköztársaság Elnöki Tanácsa a földtulajdon és földhasználat megszilárdítása” érdekében hozta meg. A jogszabály első címe a „Vitás tulajdoni és használati kérdések rendezése” volt.*

⁶ *Mezőgazdasági Adattár* II. 2. 12–13. p. In. ORBÁNSÁNDOR: i. m. 167. p.

E cím alatti paragrafusok lényege:⁷

- az 1. §-ban felsorolt intézkedésekből, eseményekből a tvr. hatálybalépése előtt keletkezett ingatlanjogi (föld és épület), valamint ingatlanhasználati jogviták rendezését 1957. október 1-jéig be kellett fejezni;
- az 1957/58. gazdasági évtől kezdődően a földek tulajdonára és használatára már a tvr. alapján végrehajtott rendezéssel kialakított állapot lett az irányadó;
- kártalanítást – maximált csereingatlanban – kaphattak azok a dolgozó parasztok és dolgozó kisemberek, akiknek földjét 1949. szeptember 1. után tagosítás, földrendezés, közérdekű igénybevétel útján vagy más módon kártalanítás nélkül igénybe vették.

A tvr. alapvető célja – az ingatlanforgalom és a haszonbérlet korlátozása – az „Ingatlanforgalom és haszonbérlet” cím alatt található. Magánszemély vétel, ajándékozás vagy csere útján mező- és erdőgazdasági ingatlan tulajdonjogát a járási mezőgazdasági osztály engedélyével szerezhetett meg. Az engedélyt meg kellett adni:

- élethivatásszerűen földműveléssel foglalkozó személy részére, ideértve a mezőgazdasági szakembert is, 5 kat. holdnál nem nagyobb föld tulajdonjogának megszerzésére, feltéve, hogy a saját és a vele közös háztartásban élő személyek tulajdonában lévő, haszonbérlet vagy egyébként használt összes mező- és erdőgazdasági földterület a megszerzett földdel együtt a 20–25 kat. holdat nem haladta meg;
- a földműveléssel nem élethivatásszerűen foglalkozó személy részére olyan nagyságú föld megszerzésére, amelynek területe – leszámítva a saját és a vele közös háztartásban élő személyek tulajdonában lévő mezőgazdasági ingatlant is – nem haladja meg az 1. kat. holdat, összefüggő zárt terület esetén az 1 kat. hold 400 négyszöglet.

A korábban hivatkozott ötszörös szorzót erdő művelési ág nál mind az első, mind a második esetben történő szerzéseknél, míg termő szőlő és gyümölcsös művelési ág nál csak az első esetben foglalt szerzéseknél kellett alkalmazni.

Az engedélyt több alkalommal is meg lehetett adni, de az egyes eseteket a szerzési maximum szempontjából össze kellett számítani. A járási mezőgazdasági osztályoknak a hagyatéki osztályos egyezséget is jóvá kellett hagyniuk, ha az nem ütközött a birtokmaximumról szóló tvr. rendelkezéseibe. [Tvr. 10. § (1)–(4) bek.]

A tvr. a haszonbérbeadást a magántulajdonos oldaláról teljesen szabaddá tette. A bérelhető terület nagyságát viszont ugyanúgy korlátozta mint a tulajdonszerzést, azzal a különbséggel, hogy a szerződés érvényességéhez hatósági jóváhagyás nem kellett, de a szerződés írásba foglalása és bemutatása a mezőgazdasági osztályon szintén kötelező volt.⁸

Rendkívül fontos, és a forradalom utáni helyzetet jellemzi, hogy a tvr. a „Vegeyes rendelkezések” cím alatt büncselekményi tényállásokat is megfogalmazott. Külön érdekessége, hogy a 15. § (1) bek. D) pontjában a mai szakzsargonban „zsebszerződések”-nek nevezett jogügyletet, vagy a tvr. rendelkezéseinek „kijátszását”, két évig terjedhető börtönnel fenyegette.

⁷ Ld. bővebben a hivatkozott tvr. 1–9. §-ait.

⁸ Ld. bővebben a hivatkozott tvr. 11 és 12. §-ait.

1.3. „Az MSZMP Agrárpolitikájának Tézisei” c. dokumentum (a továbbiakban: Tézisek) 1957 júliusában jelent meg.⁹ A „Tézisek” bevezető része az elmúlt 12 év során „bekövetkezett döntő és jelentős változásokat”, valamint az elkövetett „súlyos hibákat” tartalmazza, természetesen a „mezőgazdaság szocialista átépítésének” szempontjából.¹⁰

Az I. Rész a párt politikáját határozza meg „a parasztság egyes rétegeivel kapcsolatban.”

A „megváltozott falusi osztályviszonyok között” a következő „rétegeket” különbözteti meg: termelészövetkezeti parasztság; mezőgazdasági munkások; félproletárok; kisparasztok; középparasztok; falusi kizsákmányolók.

A „rétegpolitika” lényege: „A következő években a mezőgazdaság fellendítéséért, szocialista átalakításáért folyó harcban a mezőgazdasági munkások, félproletárok, termelészövetkezeti parasztok erőire és politikai bázisára támaszkodva mindent el kell követnünk a parasztság igazi derékhadának a kis- és középparasztoknak a megnyeréséért”.¹¹ (Kiemelés – T. L.)

A II. Rész a mezőgazdasági termelés fejlesztésének főbb irányelvei címet viseli. Mivel témánk szempontjából ezek kevésbé jelentősek, ismertetésüktől eltekintünk.

A III. Rész „A mezőgazdaság szocialista átépítésének irányelvei”-t tartalmazza. Ezekből csak a témánkra vonatkozó legfontosabb két tételt emeljük ki.

- a) „Az MSZMP egész népünk egyetemes érdekét – beleértve a parasztság érdekét is – szem előtt tartva, a mezőgazdasági termelőerők állandó fejlesztésének fő feladata mellett egyik legfontosabb feladatának tekinti annak elősegítését, hogy *mezőgazdaságunk fokozatosan korszerű, szocialista nagyüzemi mezőgazdasággá alakuljon át*”. (Kiemelés – T.L.)
- b) „A mezőgazdasági szocialista átalakításának fő útja a mezőgazdasági termelészövetkezet. Ahhoz, hogy dolgozó parasztságunk fő tömegei a termelészövetkezeti gazdálkodás útjára lépjenek, *szükség van az alacsonyabb típusú, egyszerűbb szövetkezeti formák eddiginél hathatósabb felkarolására és támogatására*.”¹² (Kiemelések – T. L.) A dokumentum szerint egyszerűbb szövetkezeti formák az általános földműves-szövetkezetek, a szakcsoportok és a termelőcsoportok.

Végezetül a „Tézisek” IV. Része, a falusi pártmunkáról szól. „Ahhoz, hogy ... *falun is sikerrel fejezzük be a szocializmus építését* szükséges a falusi pártszervezetek megerősítése, a falusi pártmunka megjavítása.”¹³ (Kiemelés – T. L.)

2. A tömeges kollektivizálás előkészítése és végrehajtása

2.1. A tömeges kollektivizálást előkészítő munkából két meghatározó tényezőt kell kiemelnünk.

⁹ A Magyar Szocialista Munkáspárt határozatai és dokumentumai 1956–1962. Kossuth Könyvkiadó, 1964. 102–122. p.

¹⁰ Uo. 102–105. p.

¹¹ Uo. 108. p.

¹² Uo. 113–119. p.

¹³ Uo. 119–120. p.

a) A Kádár kormány egyrészt a Rákosi korszak „jogalkotásának” hatására, másrészt a nyugat-európai országok bírálatától tartva felismerte, hogy a „szocialista nagyüzemi mezőgazdaság” létrehozása csak *megfelelő szintű jogi szabályozás alapján történhet*.

Ami a Rákosi korszak jogalkotását illeti, az jogforrástani szempontból igazi kuriózum. „A Magyar Népköztársaság Minisztertanácsa és a Magyar Dolgozók Pártja Központi Vezetősége 1.070/1953. (XI. 12.) számú határozatával megerősítette a mezőgazdasági termelészövetkezet minta alapszabályát”.¹⁴ Nem kellett tehát annak felismeréséhez nagy jogászai szakértelem, hogy *a jövőben a kormány és az egyetlen párt közös határozatokkal nem irányíthatja a mezőgazdaság átalakítását*.

A nyugat-európai országok bírálatától a kormány pedig azért tartott, mert Magyarországon – Károlyi Sándornak köszönhetően – már megalakulása óta tagja volt a Szövetkezetek Nemzetközi Szövetségének (SZNSZ), amelyben a tagságunkat – éppen az alapelvekre tekintettel – 1949-ben a Rákosi kormány felfüggesztette. Tehát *kellő jogalkotás hiányában* a „mezőgazdasági termelészövetkezeti mozgalom” nem lett volna „szalonképes” az SZNSZ számára sem.

A „szocialista nagyüzemi mezőgazdaság” létrehozásának alkotmányos alapját a kormány az 1949. évi XX. tv. (A bátrabb alkotmányjogászok által már az 1960-as évektől „Sztálini Alkotmány”-nak nevezett törvény) 7. §-ában találta meg. Eszerint: „A Magyar Népköztársaság elismeri és biztosítja a dolgozó parasztok jogát a földhöz és kötelezettségének tekinti, hogy állami gazdaságok szervezésével, mezőgazdasági gépállományokkal, az önkéntes társulás és a közös munka alapján működő termelészövetkezetek támogatásával elősegítse a mezőgazdaság szocialista fejlődés”-ét.

„Az állam elismeri és támogatja a dolgozóknak a kizsákmányolás ellen irányuló minden valóságos szövetkezeti mozgalmát.” [7. § (1), illetve (2) bek.]

Az alkotmány szövegéből három fontos – a további jogi szabályozást meghatározó – tételt kell kiemelnünk:

- a mezőgazdasági termelészövetkezetbe bevitt földön a magántulajdonjog nem szűnhet meg;
- a termelészövetkezetek önkéntes társulás alapján jöhetnek létre;
- a termelészövetkezetek működése a közös munkán alapul.

Ezek az alkotmányjogi tételek még kevésnek bizonyultak a „mozgalom” széleskörű elindításához. Szükségessé vált, hogy a szervezendő mezőgazdasági termelészövetkezet-re vonatkozó alapvető jogi szabályok a kodifikáció alatt lévő *első szocialista Polgári Törvénykönyv*-be (a továbbiakban: Ptk.) is bekerüljenek.

A Ptk. a jogi személyek egyes fajtáira vonatkozó külön rendelkezések 4. pontjában *meghatározta a szövetkezet általános fogalmát* és a rá vonatkozó legfontosabb szabályokat.¹⁵ A tulajdonjog általános szabályairól szóló „I. CÍM” alatt pedig bevezette a szövetkezeti tulajdon, valamint a személyi tulajdon új intézményét.¹⁶ A volt szocialista országok jogalkotásától eltérően, ha úgy tetszik „magyar sajátosságként” a következőket

¹⁴ *Mezőgazdasági termelészövetkezet minta alapszabálya*. Kiadja: Termelészövetkezeti Tanács Titkárság, 1953. Vörös Csillag Nyomda, Bp.

¹⁵ *A Magyar Népköztársaság Polgári Törvénykönyve*. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Bp. 1960. 51–62. p.

¹⁶ Uo. 72–75. p.

mondta ki: „Személyi tulajdonban vannak a *kisegítő mellékgazdaság célját szolgáló háztáji gazdaság körébe tartozó vagyontárgyak is.*” (Kiemelés – T. L.)¹⁷

Így váltak Magyarországon a háztáji gazdaság vagyontárgyai személyi tulajdonná. Ez a megoldás egyedülálló volt a „szocialista táboron belül”. A későbbiekben az 1967. évi IV. törvény megteremtette a valóságos személyi földtulajdon intézményét is.

A Ptk. kodifikációjával párhuzamosan folyt a *mezőgazdasági termelészövetkezetről és termelészövetkezeti csoportról szóló törvényerejű rendelet*, valamint az *általános földrendezésről szóló törvényerejű rendelet* kidolgozása. (A teljesség kedvéért meg kell említenünk, hogy „A termelészövetkezeti pártoló tagságról” külön tervezet készült.)

Utólag is megállapítható, hogy ezek a tervezetek összhangban készültek a Ptk-val, de mivel a mezőgazdasági termelészövetkezetek és termelészövetkezeti csoportok tömeges szervezését a pártvezetés és a kormány már 1959 őszén (a gazdasági és befejezése után) meg akarta kezdeni, a Ptk. tervezeténél gyorsabb elfogadásra és kihirdetésre volt szükség. Ezt a gyorsaságot az Elnöki Tanács-i szint biztosította. *Így született meg az 1959. évi 7. sz. tvr. (a továbbiakban: Tsz.tvr.) a végrehajtásáról szóló 19/1959. évi (XII.12.) FM sz. rendelet (a továbbiakban: Tsz.Vhr.), valamint a pártoló tagságról szóló 1959. évi 22. sz. tvr. (a továbbiakban: Pt. tvr.)*

*Ez a jogszabály-csomag – az akkori jogalkotási gyakorlat alapján – megfelelő alapul szolgált a mezőgazdaság tömeges kollektivizálásához.*¹⁸

A Kádár-kormány azonban „előrelátó” is volt. Tisztában volt azzal, hogy nem elég a magántulajdonú földeket termelészövetkezetek (és csoportok) közös használatába adni, hanem azokat „nagyüzemi táblákba” is kell vonni. Ezért a Tsz. tvr-rel együtt az Elnöki Tanáccsal *elfogadtatta az 1959. évi 24. sz. tvr-t is, „Az általános földrendezésről”.* Ezzel az egész község határára kiterjedő földrendezéssel tette lehetővé, hogy a közösbe bevitt földeket folyamatosan „táblásítsák”, a földrészletekről a helyrajzi számokat eltöröljék, és a belépő tagok, valamint a – későbbi szóhasználattal – velük azonos jogállású személyek *magánföld-tulajdonjoga átalakuljon részarány-tulajdonjoggá.*

Összegezve a jogi szabályozások lényegét, a pártállami vezetés ezzel az általunk kiemelt jogalkotással készítette elő azt a döntő folyamatot, hogy a magánföld-tulajdonjogtól elszakítsa a földhasználat jogát, és ez utóbbit „társadalmasítsa”, ha úgy tetszik szocialista jellegű, közös használatba vegye.

b) A tömeges kollektivizálást előkészítő második meghatározandó tényező, annak eldöntése volt, hogy az önkéntes társulás alatt mit kell értenünk, illetve hogy a termelészövetkezetek (csoportok) szervezését mennyi idő alatt kell végrehajtani.

Pártdokumentumok és archívumi okiratok arra utalnak (ezeket már időszerű lenne publikusabbá tenni), hogy e kérdésben az MSZMP központi vezetésében komoly viták folytak. Elsősorban nem ezekre, hanem a lezajlott folyamatra támaszkodunk, amikor a következő sommás véleményünket ismertetjük:

- Az önkéntesség elvét nem lehetett úgy értelmezni, hogy majd a „Tézisek” szerinti „parasztság igazi derékhadra, a kis- és középparasztnak” maguk döntenek el a belépés időpontját, hanem csak úgy, hogy a belépő „önkéntesen”, saját kezüleg írja alá a

¹⁷ Uo. 76. p. Ptk eredeti szöveg 92. § (2) bek.

¹⁸ A hivatkozott jogszabályokat (a későbbiekkel együtt) egy 1960-ban kiadott gyűjteményes kötetben jelentették meg. Ld. „A mezőgazdasági termelészövetkezetek működésének szabályai. 1960. Földművelésügyi Minisztérium” c. kiadványt.

belépési nyilatkozatot. Ugyanakkor óvakodni kell a „Rákosi korszak” durva módszereinek alkalmazásától.

- Az ún. „szocialista átszervezés” időszaka – a termelés visszaesésének veszélye miatt – lehetőleg gyors és radikális (alapos, végleges megoldásra törő, érélyes) legyen.

2.2. A tömeges kollektivizálás gyakorlati végrehajtása

2.2.1. A mezőgazdasági termelőszövetkezetek és termelőszövetkezeti csoportok tömeges szervezésének időszakát (1959–1961), a szervezés módszereit, az akkori parasztság emocionális reagálását, nagyon sokan (mind a történészek, mind a szépiírók), többféle nézőpontból mutatták be. E munkák közül forrásanyagként 2002-ben nagyon nehéz lenne néhányat is kiemelni. Hivatkozások nélkül legyen szabad abban összegeznünk a legkülönbözőbb nézeteket, hogy *ez a három év Magyarország agrártörténetének – az 1945. évi földosztás utáni – a legkritikusabb, legradikálisabb eseménye volt.*

Tekintettel arra, hogy e tanulmány szerzője – középiskolás kollégistaként – rákényszerült a szervező (családtagjait és közeli hozzátartozóit a szövetkezetbe beléptető) munkára, engedtessek meg, hogy személyes tapasztalatai, átélt „élményei” alapján, egy *tipikusnak nevezhető modell (egy falu és annak lakossága) alapján mutassa be a „mezőgazdasági szocialista átszervezésének” gyakorlati végrehajtását.*

2.2.2. A konkrét szervezőmunkát az MSZMP Politikai Bizottságának folyamatos elvi és gyakorlati irányítása alatt, *a járási pártbizottságok a járási tanácsok mezőgazdasági osztályaival együtt készítették elő. A járás településeire ún. kampány-tervet készítettek. Egy-egy település számára elkészítették a beléptetésben résztvevők (szervezők) listáját, a beléptetés sorrendjére vonatkozóan pedig meghatározták a „Tézisek”-kel összefüggésben leírt rétegpolitikát.*

A beléptetésben résztvevők listája a következő szempontok alapján készült:

- az egyénileg gazdálkodó parasztcsaládokból kikerült pártmunkások, hivatalnokok;
- parasztcsaládokból egyetemeken, középiskolákban (főleg kollégiumokban lakó) tanuló diákok;
- a faluból elszármazott, bérből és fizetésből élő munkások (nők és férfiak);
- a településhez közellévő szocialista nagyüzemek (ipari és agrár) vezetői, „pártmunkásai”.

A beléptetés sorrendjére – a könnyebb ellenállásra figyelemmel – a következő elvet állították fel:

- első helyen jelölték meg a településen földtulajdonnal (esetleg alapvető termelőeszköz tulajdonnal) rendelkező, többségükben már nem helyben lakó, az állami (vagy párt) apparátusban munkaviszonyban lévő személyeket. (Elsősorban ezek részére hozták létre a „pártoló tagság” intézményét.);
- második helyre sorolták azokat az egyénileg gazdálkodó kis- és középparasztokat, akiknek közvetlen hozzátartozói – családtagként – egyetemeken (főiskolákon) vagy középiskolákban tanultak;
- harmadik helyre sorolták a már volt (de 1956-ban kilépett) szövetkezeti tagokat, a második helyre nem került kis- és középparasztokat;

- negyedik csoportba tartoztak a településen köztiszteletben tartott, tekintélyes „nagygazdák”, akik rentábilis egyéni gazdasággal rendelkeztek;
- végezetül az utolsó helyre rangsorolták a Rákosi-rendszerben „kulák”-nak nevezett, és többnyire sérelmet kapott egyéni gazdálkodókat.

Az előkészítés részét képezte két fontos feladat:

- a szervezőket („agitátorokat”) a járási pártbizottság „felkészítette”, „eligazította” a konkrét teendőkről. Ekkor adták át részükre azt a „listát” is, amelyen a beszerzendő családfő, vagy annak házastársa (élettársa) szerepelt, illetve annak a felnőtt korú családtagnak a neve, aki a közös háztartásban élők földtulajdonát (és a Tsz.tvr.-ben meghatározott vagyontárgyait) a belépéssel bevihette;
- Azoknak a szervezőknek a részére, akiknek a településen hozzátartozóik nem voltak (nem volt szálláshelyük), a helyi iskola tantermeiben és ha volt kultúrotthon, akkor abban rendeztek be „tartós szálláshelyeket”.

2.2.3. A precíz előkészítés után a járási szervek eldöntötték az adott település „szocialista átszervezésének” időpontját. Ez a gyakorlatban azt jelentette, hogy a felkészített szervezőket többnyire azonos időpontban „hazaküldték” vagy „kirendelték” azzal az „útravalóval”, hogy *addig ne hagyják el a települést, amíg a listájukon lévő családfő (családtag) alá nem írja a belépési nyilatkozatot.*

Csak a hitelesség kedvéért jegyezzük meg, hogy e tanulmány szerzőjének egy hét alatt sikerült a belépésre rávenni a Rákosi rendszerben durva sérelmet szenvedett édesapját, édesapjának kerékgyártó mesterséget folytató öccsét, és „nagygazdaként” (elsősorban szőlősgazdaként) köztiszteletben álló apai nagybátyját. Az ok egyszerű volt: ha a megjelölt hozzátartozók nem lépnek be az alakuló termelőszövetkezetbe, a „rossz munkát végző szervező” nem maradhat tovább a középiskola kollégiumában, és csak un. bejáróként folytathatja tanulmányait. Ez volt a pszichikai kényszer tipikus esete.

A modellként megjelölt településen *előfordult a tetteges bántalmazás is*, amelyet egy pártmunkás „agitátor” követett el, miután a számára kijelölt tekintélyes „nagygazda” több héten át nem volt hajlandó aláírni a belépési nyilatkozatot. Az igazsághoz az is hozzátartozik, hogy a „felbolydult” hangulatú falu előtt személyesen a párt megyei titkára kért bocsánatot, és bejelentette a tettegességet elkövető kizárását a párt soraiból.

A modellként választott településen a tömeges szervezés akkor ért véget, amikor a falu helységtáblái alá egy-egy újabb került ezzel a szöveggel: „Termelőszövetkezeti község”.

2.2.4. A mezőgazdaság szocialista átszervezésének befejezése

A tömeges kollektivizálás szervezési munkálatai lényegében már 1961 tavaszára befejeződtek. Az átalakított gazdaságok számát és az általuk használt földterületek nagyságát az 1961. május 31-i állapot szerint a következő táblázat szemlélteti.

Társadalmi szektor	Gazdaságok száma	Általuk használt összes terület (kat. hold)	Egy gazdaságra jutó átlagos földterület (kat. hold)
Állami gazdaságok	271	1.714.478	6.326
Mezőgazdasági termelőszövetkezetek	4.205	7.902.561	1.879
Kisegítő gazdaságok (illetményföldek)	...	465.953	...
Egyéni gazdaságok (25 kh. alatt)	160.000	597.974	3,7

A hivatkozásban megjelölt teljes táblázatból kiszámítható, hogy Magyarország földterületének több mint 95 %-a az „ún. szocialista szektor” használatába került. Az egyéni gazdaságokon belül a 15 kh. feletti gazdálkodók száma összesen 1.500-ra zsugorodott, az általuk használt összes földterület 35.952 kh. volt, és ez 24 kh. átlagos területnek felelt meg.

A mezőgazdaság szocialista átszervezésének lezárását a szakirodalom mégis 1962. évre teszi. Ezt azért tartjuk elfogadhatónak, mert az akkori pártállamban a fordulópontot mindig egy-egy pártkongresszus jelentette. Az MSZMP VIII. Kongresszusa 1962. november 20–24 között ülésezett. A kongresszus „határozata” a következőket állapította meg:

„A mezőgazdasági szocialista átszervezésével egész népgazdaságunkban osztatlanul uralkodóvá váltak a szocialista termelési viszonyok, befejeztük a szocializmus alapjainak lerakását. A magyar nép új történelmi jelentőségű győzelmet aratott, a szocializmus teljes felépítésének korszakába lépett.”

„...1959–1961-ben több mint 900.000 parasztcsalád lépett be a termelőszövetkezetbe”... „Parasztságunk túlnyomó része, több mint 1,1 millió család, termelőszövetkezetben dolgozik”.²⁰

3. A szocialista mező- és erdőgazdaság megerősítése (megerősödése)

3.1. Az 1962. évi VIII. Pártkongresszus mezőgazdaságra vonatkozó határozatának ismertetése után vissza kell térnünk az 1961. évre. Ebben az évben ugyanis az országgyűlés – témánk szempontjából – két igen jelentős törvényt fogadott el. Az 1961. évi VI. tv-t a mezőgazdasági rendeltetésű földek védelméről (a továbbiakban: Földvédelmi tv.), valamint az 1961. évi VII. tv-t az erdő- és vadgazdálkodásról (a továbbiakban: Evt.).

a) A Földvédelmi tv. először határozta meg a mezőgazdasági rendeltetésű földek jogi fogalmát. Elrendelte a Rákosi-rendszerben kialakult rendkívül kuszálttá vált, az ingatlannyilvántartással nem adekvát, az 1959–61 közötti termelőszövetkezeti szervezéssel csak

¹⁹ Mezőgazdasági Statisztikai Adatgyűjtemény 1870–1970. Központi Statisztikai Hivatal, Bp. 123. p. Kivonatos közlés.

²⁰ A Magyar Szocialista Munkáspárt VIII. Kongresszusa. Kossuth Könyvkiadó 1962. 101. p.

tovább bonyolított földjogi helyzet tényleges felmérését. (A tv. szóhasználatával „számbavételét”.) A tulajdoni használati viszonyok „rendezése” után, a Tv. előírta a kötelező hasznosítást (nagyon sok volt a parlagföld!), valamint a felmérés utáni állapotban bekövetkezett változás bejelentési kötelezettséget. Ezek elmulasztását kellő szigorral szankcionálta. Ha az egyéni gazda hagyta parlagon a földjét, a földhasználati jogát megvonták, és a területet „kényszerhasznosításba” adták a szocialista nagyüzemnek. A Földvédelmi tv. szolgált tehát alapul arra, hogy a döntően „szocialista szektorú mezőgazdaság”-ban – a zűrzavaros évtized után – ne maradjanak parlagföldek, és a rendelkezés szerinti földhasználat minden földrészleten megvalósuljon.

b) *Az EVT célját az 1. § határozta meg:*”...

- a meglévő erdők korszerű kezelése, az új erdőtelepítések és fásítások révén az ország élőfa készlete tovább növekedjék, a népgazdaság és a lakosság több, jobb és olcsóbb fához, valamint erdei termékhez jusson;...
- a vadgazdálkodás és vadászat minél jobban megfeleljen népgazdasági rendeltetésének, illetve elősegítse vadgazdálkodási kultúránk továbbfejlesztését.”

Az igazi („eltitkolt”) célt viszont az Evt. „elrejtett” paragrafusai tartalmazták. Ez pedig nem volt más, mint *az erdőföldek használatának 100 %-os társadalmosítása*, szocialista nagyüzemi használatba vétele, valamint a Ptk. szerinti *kizárólagos állami tulajdont képező vadak vadászati jogának államosítása, részben vadásztársaságok részére történő haszonbérbe adása vagy átengedése.*²¹

3.2. Az eddig tárgyalt évek – akkori szóhasználattal sikeresnek mondható – jogalkotása ellenére *komoly problémák is jelentkeztek*. Ezek közül – terjedelmi korlátok miatt – csak kettőt emelünk ki, amelyek *a súlyos hibák közé sorolhatók*.

a) A Tsz. tvr. 24. §-a szerint *a belépő köteles volt* – térítés ellenében – *a termelőszövetkezet tulajdonába adni* többek között *az összes igás- és haszonállatait*, főbb gazdasági eszközeit, kivéve a háztáji gazdaságban tartható vagyontárgyakat (Tsz.tvr. 29. §). A belépők által a legfájdalmasabban közösbe adott lóállomány számára a kezdeti években nem voltak megfelelő nagy istállók. (Az általunk bemutatott modellértékű településen összesen több száz igavonó lovat adtak közösbe.) Új istállók megépítésére sem pénz sem idő nem volt, ezért a már közös tulajdont képező lovakat a gazdáknál hagyták. Az eltartás és a közös használat komoly problémákat vetett fel. A Kádár kormány egyik legsúlyosabb elhibázott döntése az volt, hogy az akkori lóállományunk közel 2/3-át vágóhidakra küldte.

b) *A másik kiemelendő súlyos probléma a Tsz.tvr-nek a kilépésre és kizárásra, valamint az ezzel együtt járó földkiadásra vonatkozó rendelkezéseiből adódott.* (Tsz.tvr. 17. és 18., illetve 31. §-ai.) A problémát az jelentette, hogy a kilépésre vonatkozó 3 éves tilalom a legtöbb termelőszövetkezetben 1963-ra lejárt. Különböző okokból, és a tagsági kényszer enyhülése alapján, tömeges méretűvé vált a kilépni szándékozók száma. A kilépés elfogadása estén viszont a gazdasági év végén a bevitt földet is ki kellett volna adni. (Természetesen nem az akkori bevitt földrészletet.)

A Kádár-kormány 1964-ben már valóban „szalonképes” akart lenni nemzetközi viszonylatban is, ezért nem merte a Tsz.tvr. hivatkozott paragrafusait módosíttatni. A súlyos jogi helyzet megoldását a Legfelsőbb Bíróságra „bízta”. *Így született meg a Leg-*

²¹ Ld. bővebben az Evt. III., illetve IX. fejezetét.

felsőbb Bíróság „elhíresült” 860/1964. számú Elvi Döntése. Ennek alapján újra meghirdették az 1945-ös földosztás után szlogenné vált jelszót: „Földet vissza nem adunk”. Az Elvi Döntés alapján a kilépést kérelmezőt meg kellett vizsgálnia a vezetőségnek, hogy fegyelmi úton kizárható-e. Ha igen, a kizárásra vonatkozó szabályok szerint kellett eljárni, és ebben az esetben a föld kiadásának időpontját a vezetőség határozta meg. (Ez lehetett 5–10 év is!)

1964-től tehát a kilépők vagy visszavonták kérelmüket, vagy vállalták a kizárást, a bevitt föld kiadása nélkül.

3.3. A szocialista agrárszektor megerősítése 1962–1966 között

A korabeli „kozmetikázott” statisztikai adatok alapján is megállapítható, hogy a mezőgazdaság szocialista átszervezése az agrárágazat termelési eredményeinek átmeneti visszaesésével, sok új üzemben (elsősorban a szövetkezetekben) szervezeti, strukturális gondokkal járt együtt. Ezen nem lehet csodálkoznunk, hiszen így volt ez az 1945. évi földosztás után is, és a mai viszonyok alapján tapasztaljuk, így van ez a rendszerváltás óta napjainkban is.

Ennek bizonyítására szolgáljon a 4.sz. táblázat.

4. sz. táblázat²²

A mezőgazdasági termékek termelésének indexe
(Évi átlagos növekedés ill. csökkenés %-ban)

Év	Növénytermelés	Állattenyésztés	Összesen
1951–1955	4,4 %	1,7 %	3,4 %
1956–1960	-0,5 %	1,7 %	0,4 %

A Kádár kormány ezt a törvényszerűséget hamarosan felismerte, és 1962–1966 között különösen három területen erősítette meg a szocialista nagyüzemeket.

a) A költségvetésből évente hatalmas összegű – többnyire vissza nem térítendő – támogatásokat nyújtott az üzemi beruházásokra. Elsősorban új szőlő és gyümölcsös táblák, valamint erdők telepítésére, gazdasági épületek létrehozására;

b) A szakemberhiány megoldására kiemelt támogatást kapott az agrár-szakemberképzés. (1962-ben leszűkítették a jogászképzést kilenc szemeszterre, és az elvett félét az agrártudományi főiskoláknak adták. Így jöttek létre az agrártudományi egyetemek;

c) A gépi vonóerő arányát az 1960-as évhez viszonyítva kb. 25 %-kal növelték.²³

*

²² Magyar Statisztikai Zsebkönyv 1970. Statisztikai Kiadó Vállalat, Bp. 1970. 163. p.

²³ Ld. bővebben: a 22. sz. l.j. alatti mű 183. p.

Befejezésül megismételjük a Bevezetőben leírtakat:

„az agrárágazatban 1987–2002 között végbement változásokat nem értheti meg az, aki a tárgyalat 10 évre vonatkozó pártdokumentumokat statisztikai adatokat, és nem utolsósorban a jogi szabályozást nem ismeri.”

Ezért e tanulmánnyal újra fel szeretnénk hívni a mai jogalkotók figyelmét a már 1991-ben megfogalmazott álláspontunkra:

„A termőföld magánhasználatától megfosztott, de tulajdoni részarányukat megtartó személyek és a velük azonos jogállású személyek (a továbbiakban termelőszövetkezeti földtulajdonosok) 1990-ig legalább olyan károsultjai voltak az elmúlt rendszereknek, mint az előbbi pontban tárgyalt személyek. [Az előző pont 'a) A földtulajdoni és földhasználati jogukat elvesztett személyek, illetve ezek örökösei'-re vonatkozott. *Megjegyzés – T. L.*] A termelőszövetkezet közös használatába kellett adni földjeiket, és ezzel együtt megművelni azokét is, akik tulajdonjogukat végleg elvesztették. Az ő káruk forrásban kifejezhetetlen, mert 1968-ig munkájuk után sem garantált munkadíjat, sem garantált földjárdékot nem kaptak földtulajdonuk után.”²⁴ (*Kiemelés – T. L.*)

LAJOS TÓTH

AGRARVERHÄLTNISSE ZWISCHEN 1957 UND 1967, IM SPIEGEL DER RECHTLICHEN REGELUNG

(Zusammenfassung)

Nach unseren Kenntnissen finden wir unter den sich mit der Neuesten Zeit beschäftigenden *Historikern* (vor allem Agrarhistorikern) keinen Forscher, der die Analyse, die kritische Bearbeitung der 30 Jahre der sogenannten „Kadar Epoche“ unternommen hätte. Also ist die Frage mit Recht zu stellen, wie *der Pfleger der Rechtswissenschaften* – im Rahmen einer Studie – wagt, das im Titel festgelegte Thema darzustellen. Die Antwort ist einfach: die Verrichtung der Aufgabe wird *nicht vom Mut, sondern von der Notwendigkeit diktiert*. Die in dem Agrarsektor zwischen 1987 und 2002 stattgefundenen Änderungen kann derjenige, der die behandelten 10 Jahre betroffenen Parteidokumente, statistischen Daten und nicht in letzter Reihe die rechtliche Regelung nicht kennt, nicht verstehen.

Zugleich müssen wir vorangehend bemerken, daß auch wir in dieser Studie *die kritische Analyse* nicht unternehmen. Unser Ziel ist, *die sachliche Mitteilung* der agrarpolitischen Entscheidungen, der auch von uns mit Vorbehalt behandelten statistischen Daten und der wichtigsten Rechtsnormen. Aus all diesem folgt, daß wir die Auswertung, die negative oder positive Beurteilung des Inhalts der Studie dem Leser

²⁴ TÓTH LAJOS: *Földjogi viszonyaink rendezésének főbb dilemmái*. (Acta Jur. et Pol. Tomus XL. Fasciculus 25. 419. p. Különnyomat a Kovács István Emlékkönyvből. Szeged. 1991.)

überlassen, aber vor allem die Vergleichung mit der nach 1987 stattgefundenen Agrarumwandlungen.

1. „Die Erbschaft“ vom Jahre 1957 und die neue Agrarpolitik

1.1. „Der Nachlaß der Rákosi Epoche“ wird in dieser Studie - in Hinsicht der Eigentums- und Nutzungsverhältnisse von Ackerland – von der Tabelle Nr. I. aus dem Band: „Landwirtschaftliche Statistische Datensammlung 1870-1970“ vorgestellt. Die Wirkung der Revolution 1956 (auf Mitte 1997) wird von der Tabelle Nr. II. veranschaulicht.

Zusammenfassend die bis zum Frühling 1957 entstandenen Agrarverhältnisse, ist von diesen festzulegen, dass diese die dunkelste Periode der Agrargeschichten des Ungarns nach 1945 bedeuten, und fordern mit elementarer Kraft die Änderungen.

1.2. Anfang 1957 war die dringendste Aufgabe, die Ackerlandeigentums- und Ackerlandnutzungsverhältnisse der Privatpersonen zu regeln. In dessen Interesse sind die gesetzvertretenden Verordnungen Nr. 9 von 1957 und Nr. 10 von 1957 entstanden. Beide sind am 3. Februar in Karft getreten.

Die Studie hebt nur die Paragraphen dieser gesetzvertretenden Verordnungen hervor, mit denen die Kádár-Regierung die Ackerlandeigentums- und Ackerlandnutzungsverhältnisse „geregelt“ d.h. beschränkt hat.

Das Dokument mit dem Titel „Die Thesen der Agrarpolitik der MSZMP“ (der USAP – Ungarische Sozialistische Arbeiterpartei) ist im Juli 1957 erschienen.

Der Teil I. legt die Politik der Partei fest. „Im Zusammenhang mit bestimmten Schichten der Bauernschaft“

Der Teil II. trägt den Titel: „Die Haupttrichtlinien der Entwicklung der landwirtschaftlichen Produktion“.

Der Teil III. enthält „Die Richtlinien des sozialistischen Umbaus der Landwirtschaft“.

Von diesen sollen wir nur die zwei wichtigsten unser Thema betreffenden Thesen hervorheben.

- a) „unsere Landwirtschaft soll stufenweise zu einer modernen, sozialistischen Großbetriebslandwirtschaft umwandeln“.
- b) „Der Hauptweg der sozialistischen Umwandlung der Landwirtschaft ist die landwirtschaftliche Produktionsgenossenschaft.“

2. Die Vorbereitung und die Durchführung der massenhaften Kollektivisierung

2.1. Die Kádár-Regierung hat zu den einparteistaatlichen Entscheidungen in den „Agrarpolitischen Thesen“ drei „Grundrechtsnormen“ das Parlament annehmen lassen. Diese sind:

- „das neue sozialistische Bürgerliche Gesetzbuch“ (Gesetz Nr. IV von 1959)
- „über die landwirtschaftlichen Produktionsgenossenschaften und produktionsgenossenschaftlichen Gruppen“ (gesetzvertretende Verordnung Nr. 7. von 1959)

–„über die allgemeine Anordnung der bebauten Bodenflächen“ (gesetzvertretende Verordnung Nr. 24. Von 1959)

Von diesen drei gesetzkraftigen Rechtsnormen stellt die Studie nur die Bestimmungen vor, die „die massenhafte Kollektivisierung“ begründet haben.

- 2.2. Da der Autor dieser Studie – als Wohnheimbewohner in der Mittelschule- von den damaligen einparteistaatlichen Leitern gezwungen wurde, als ein „Alligator“ in seinem Heimatdorf an der Versetzung in die Produktionsgenossenschaft teilzunehmen, stellt er die praktische Durchführung „der massenhaften Kollektivisierung“ aufgrund seiner eigenen Erfahrungen dar.
- 2.3. János Kádár hat die Beendigung der sozialistischen Umstrukturierung der Landwirtschaft auf dem VIII: Kongress der USAP (20 – 24 November 1962) auf der folgenden Weise angekündigt: „...die Zentrale Kommission kann der Partei, und die Partei dem ungarischen arbeitenden Volk berichten, daß wir die Aufgaben gelöst haben: der Bau des Sozialismus hat einen grossen Schwung genommen und wir haben beendet, die Grundlagen der sozialistischen Gesellschaft in unserer Heimat niederzulegen“. (lange dauernder stürmischer Beifall) „... in der Landwirtschaft wird etwa 96% des Ackerlandes von Produktionsgenossenschaften und staatlichen Wirtschaften angebaut“.

3. Die Verstärkung des sozialistischen Agrarsektors zwischen 1962 und 1967

Zur Verstärkung der Bewirtschaftung der Produktionsgenossenschaften hat die Regierung riesige Unterstützungen geleistet. Neben den nicht rückzuerstattenden Dotationen hat sie die von Landwirtschaft gut verstehenden Fachleute aus den staatlichen Wirtschaften und der Fachverwaltung in die Leitung der Genossenschaften geführt.

Als Ergebnis der Unterstützungen hat sich der genossenschaftliche Sektor auf 1966 aufdermassen verstärkt, dass in 1967 in dem landwirtschaftlichen Zweig die indirekte Führung eingeleitet werden konnte.

Gleichzeitig damit wurden die Arbeiten des Entwurfes des Gesetzes Nr. III und IV von 1967 begonnen. Diese Gesetze wurden im Herbst 1966 verkündigt und sind am 1. Januar 1967 in Kraft getreten. Die Durchführung der Gesetze hat die neuere Epoche der Umwandlung des Agrarsektors bedeutet.